

Klart språk i Norden

Titel: Klarspråkarbetet i Sverige
Forfatter: Eva Olovsson
Kilde: Klart språk i Norden, 2007, s. 103-112
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive>

© 2007 by forfatterne og Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Klarspråkarbetet i Sverige

Detta inlägg handlar om tre aspekter på klarspråksarbete: 1. Hur ska klarspråksarbete bäst organiseras? 2. Vad anser tjänstemän på myndigheter att de bäst behöver? 3. Vilka hjälpmedel finns? Jag ger inte några fullständiga svar på dessa frågor utan diskuterar dem utifrån färsk erfarenheter från Sverige.

Organisering – blir det bättre med en egen myndighet?

Vi fick språkpolitiska mål i december 2005, och från den 1 juli 2006 har vi också en central språkmyndighet, Institutet för språk och folkminnen. Varför behövs det då en språkmyndighet?

Språksituationen i Sverige har förändrats mycket de senaste årtiondena.

- Sverige har blivit ett mångspråkigt samhälle. Mer än en miljon svenskar har utländsk bakgrund och för många av dem är svenskan ett andraspråk. Tillsammans har vi mer än 150 modersmål.
- Fem språk har fått ställning som nationella minoritetsspråk: finska, meänkieli, jiddisch, romani chib och samiska.
- Kraven på läs- och skrivförmågan ökar hela tiden.

- Den nya tekniken kräver stora satsningar för att alla ska kunna använda språket på lika villkor.
- Engelskan har blivit arbetsspråk på en rad områden, framför allt inom naturvetenskap, teknisk högre utbildning och forskning och inom många multinationella företag. Detta är en del av den allmänna internationaliseringen. Internationaliseringen innebär också att det behövs ökade kunskaper i fler främmande språk än engelska. I Sverige har flera universitet emellertid minskat eller helt lagt ner undervisningen i en rad ”små” språk, som spanska, franska och tyska.
- Fortfarande har inte alla lika tillgång till det offentliga språket. Det är i högsta grad en demokratifråga att den offentliga svenskan är klar och begriplig.

Detta är huvudskälen till att det behövdes en samlad svensk språkpolitik och en centralt organiserad språkvård. Språkvården har därför omorganiserats för att bättre motsvara kraven i dagens samhälle.

Redan år 2000 tillsatte regeringen en kommitté som skulle presentera ett handlingsprogram för svenska språket, som syftade dels till att stärka svenska språkets ställning, dels till att alla i Sverige skulle ges lika möjligheter att tillägna sig svenska språket. Kommittén för svenska språket presenterade så småningom sitt förslag ”Mål i mun”. Sedan skulle frågan komma att utredas i flera år till. Det berodde till stor del på att språkpolitik spänner över flera politikområden och flera departements ansvarsområden. Till sist kom man dock till skott och regeringen lade fram propositionen ”Bästa språket – en samlad svensk språkpolitik”, som riksdagen sade ja till i december 2005. Sverige hade fått en språkpolitik.

Nygammal verksamhet samordnas och förstärks

För att stärka språkvården bedömde regeringen att det behövdes en förstärkt och samordnad språkvårdsorganisation. Svenska språknämnden och Sverigefinska språknämnden skulle bilda en myndighet tillsammans med Språk- och folkminnesinstitutet i Uppsala. Den verksamhet som bedrivits av Klarspraksgruppen (en arbetsgrupp med uppgift att främja språkvårdsarbete hos myndigheterna) skulle även föras över från Regeringskansliet till denna nya myndighet, som fått namnet Institutet för språk och folkminnen. Den nya myndigheten började sitt arbete den 1 juli 2006.

Språkrådet – en avdelning inom Institutet för språk och folkminnen

Institutet för språk och folkminnen har arkiv och forskningsavdelningar i Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå. Avdelningen Språkrådet, som ansvarar för språkvården i Sverige, ligger i Stockholm. Språkrådet har i uppgift att följa alla språk i Sverige och arbetar särskilt med svenskan, minoritetsspråken och teckenspråket.

Språkpolitik för ett mångspråkigt Sverige

Svenskans ställning som huvudspråk behövde markeras. Kommittén för svenska språket föreslog en lag som slår fast att svenska är officiellt språk i Sverige. I EU är ju svenska ett av de officiella språken, däremot inte i Sverige. Regeringen ansåg också att svenskans ställning borde stärkas, men i stället för en lag formulerade man fyra mål för den nationella språkpolitiken. Utgångspunkten är att alla människor ska ha lika rätt till språk.

Riksdagen beslutade i december 2005 om fyra mål för en nationell språkpolitik:

1. Svenska språket ska vara huvudspråk i Sverige.
2. Svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk.
3. Den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig.
4. Alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

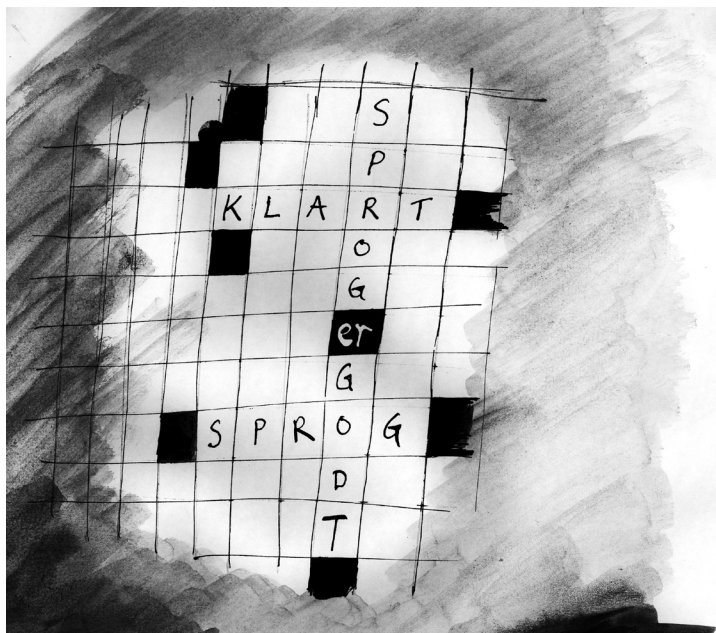
Vad ska vi – Språkrådet – arbeta med?

I instruktionen för Institutet för språk och folkminnen står vad regeringen menar att vår myndighet ska arbeta med. Där står inledningsvis:

”Institutet för språk och folkminnen är central myndighet på språkens område.

Myndigheten har till uppgift att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och språkligt burna kulturarv i Sverige. Myndigheten skall bedriva forskning samt delta i internationellt samarbete inom sitt verksamhetsområde.”

Ytterligare en uppgift är att arbeta med minoritetsspråken. Myndigheten ska ”samla kunskap om och följa användningen av samtliga språk i Sverige”. Myndigheten får också ett ökat ansvar för områden som terminologi och språkteknologi.

Vad gäller klarspråksarbetet betonas det i instruktionen att myndigheten ska ”verka för att den offentliga förvaltningen använder svenska som huvudspråk och använder de nationella minoritetsspråken enligt gällande lagar och förordningar” liksom att myndigheten ska ”verka för att den offentliga förvaltningen använder ett vårdat, enkelt och begripligt språk” och dessutom ”följa och utvärdera klarspråksarbetet inom den offentliga förvaltningen.” Vi ska alltså främja klarspråksarbete på svenska myndigheter och se till att den offentliga förvaltningen använder ett vårdat, enkelt och begripligt språk.

Mycket fortsätter som förut. Allt som Svenska språknämnden gjorde fortsätter Språkrådet med. Exempelvis att besvara språkfrågor i telefon och via e-post. Andra uppgifter är att författa och ge ut Svenska skrivregler, tidskriften Språkvård, informationsbladet Klarspråksbulletinen, handböcker och ordböcker m.m.

Medarbetarna är desamma förutom att det har anställts/eller kommer att anställas ett antal personer som arbetar med teckenspråk och romani. Och så har ju vi som arbetar med klarspråk för myndigheter överförs från Regeringskansliet. Den s.k. EU-språkvården i Regeringskansliet kommer dock att vara kvar där och fortsätta att verka för att EU:s institutioner arbetar för enklare och begripligare texter.

Vilket stöd kan Språkrådet ge den offentliga förvaltningen?

På Språkrådet arbetar ett tiotal språkvårdare med svenska, finska, romani chib och teckenspråk. Vi är två personer som arbetar med klarspråk.

Språkrådet har till uppgift att arbeta för att den offentliga förvaltningen använder ett vårdat, enkelt och begripligt språk – klarspråk. Vi stöder myndigheternas klarspråksarbete på en rad olika sätt. Vi

- håller inspirationsföreläsningar
- erbjuder information på webbplatsen www.sprakradet.se/klarsprak
- ger ut *Klarspråk. Bulletin från Språkrådet* med fyra nummer per år
- anordnar seminarier och konferenser
- delar ut priset Klarspråkskristallen – som delas ut till en myndighet som nått goda resultat i sitt språkvårdsarbete (Våren 2007 blir det dock ingen Kristallprisutdelning på grund av omorganisationen. Vi hoppar över ett år och delar ut kristallen våren 2008 nästa gång.)
- tillhandahåller Klarspråkstestet (Vi planerar att bygga ut det med en rapportdel. Nuvarande test, som jag presenterar lite närmare nedan, är inriktat på besluts-texter.)
- uppdaterar och bygger ut kontaktnätet (Det finns kontaktpersoner i klarspråksfrågor på en rad statliga myndigheter. Vi kommer att vidga nätverket till att även omfatta kommuner, landsting, organisationer m.fl. offentliga organ.)
- deltar i nätverk och konferenser
- satsar på uppsökande verksamhet (vilket är en ny uppgift)
- förmedlar kunskaper och erfarenheter från språkvårdsarbete i Sverige och andra länder
- ger råd i språkfrågor.

En rådgivande nämnd, som ska ersätta den gamla Klarspråksgruppen, tillsätts inom kort. Nio personer utses: fyra av regeringen och fem av vår generaldirektör. Nämnden ska ge tyngd och legitimitet åt arbetet, peka ut viktiga behov och dra upp strategiska riktlinjer för verksamheten. Den ska stödja oss i vårt arbete med att nå det språkpolitiska målet: att ”den offentliga svenskan ska vara vårdad, enkel och begriplig”.

Vad önskar myndigheter och kommuner?

Våren 2006 skickade Klarspråksgruppen ut en enkät till ca 300 statliga myndigheter och de 50 största kommunerna för att ta reda på hur det gick med klarspråksarbetet – om man arbetade med klarspråk och vad man gjorde – och vad resultatet blev av klarspråksarbetet.

Svaren visade att drygt hälften arbetat med språkvård de senaste två åren. Det vanligaste är att man har arbetat om sina beslut, malltexter och formulär, och att man har köpt in skrivregler och andra handböcker. Ett sextiotial har producerat egna skrivhandledningar, utbildat sina handläggare och chefer och ordnat föreläsningar. Ett trettiotial har språksidor på sitt intranät. Många har också deltagit i de seminarier och konferenser som Klarspråksgruppen anordnat under åren.

Det kanske viktigaste resultatet av klarspråksarbete är att personalens intresse för språkfrågor har ökat och att man har blivit mer medveten om att det är viktigt att använda ett vårdat och begripligt språk. Några kommuner anger också ett konkret resultat av klarspråksarbetet: de svarar att de har fått bättre beslutsunderlag.

Av dem som satsat på språkvård är det många som anger samma skäl: ”Vi vill ha ett gott anseende och kunna ge god service till medborgarna!” Det är också många som ser ekonomiska skäl för klarspråk. Många önskar också att den nya språkmyndigheten ska visa framfötterna. Man skriver exempelvis att vi bör se till ”att alla kommuner och myndigheter verkligen bedriver klarspråksarbete och avsätter resurser för detta”, och ”Var aktiva och visa att ni finns! Försök att agera som tillsynsmyndighet och gör gärna nedslag i myndigheternas arbete!”

Vi frågade också vad man önskar för stöd i klarspråksarbetet i framtiden. Mer än 75 procent svarade att de vill ha tillgång till information i klarspråksfrågor, via webben som främsta forum men även via vår bulletin eller annan tryckt information. Föreläsningar och kurser vill man också ha, och många önskar att språkmyndigheten ska utvärdera klarspråksarbetet och sprida vinsterna av det. Dessutom vill man ha hjälp med att marknadsföra språkvården internt inom myndigheten.

Resultatet av enkäten är utgångspunkten för hur vi ska inrikta och planera verksamheten. I mycket fortsätter vi arbetet på ungefär samma sätt som tidigare.

Handbok och test – två hjälpmedel för klarspråksarbetet

Innan Klarspråksgruppens verksamhet avslutades i Regeringskansliet producerade vi två verktyg som skulle kunna vara till god hjälp i klarspråksarbetet: handbok för klarspråksarbete och ”Klarspråkstestet”.

- **Klarspråk lönar sig – klarspråksarbete i kommuner, landsting och statliga myndigheter**

Hur gör man för att starta ett klarspråksprojekt på arbetsplatsen och hur kan arbetet läggas upp? I boken förmedlas erfarenheter av klarspråksarbete i den offentliga förvaltningen. I den första delen finns råd om metoder och aktiviteter. I den andra delen finns utförliga beskrivningar av hur ett tiotal myndigheter och kommuner har genomfört klarspråksprojekt och organiserat det långsiktiga klarspråksarbetet.

Boken kan laddas ned på vår webbplats www.sprakradet.se/klarsprak
Den säljs också i bokhandeln.

- **Klarspråkstestet**

Den första versionen av Klarspråkstestet skapades 2001. Eftersom det fanns en hel del brister i testet, såväl tekniska som innehållsliga, har vi gjort ett helt nytt test som lanserades i maj 2006.

Med hjälp av Klarspråkstestet kan man ta reda på hur begriplig en text är. Det går att få ett mått på vad som ökar och vad som minskar begripligheten, och tips om hur texten kan bearbetas.

Testet är anpassat till förvaltningsbeslut men kan även användas för brev och liknande texter. Det är möjligt att testa både utkast och färdiga texter.

Klarspråkstestet är ett självbedömningstest, som består av en rad frågor. Man granskar själv sin text genom att besvara frågorna i testet. Som stöd finns det förklaringar, exempel och råd i anslutning till varje fråga. Under testets gång är det möjligt att klicka på ”Visa resultatet” för att få ett omdöme och tips om hur texten kan bearbe-

tas för att göra den mer begriplig. Det är möjligt att spara testet – om man inte vill eller hinner göra hela på en gång – och fortsätta vid ett senare tillfälle.

Klarspråkstestet innehåller åtta delar:

1. Tonen i texten
2. Innehållet
3. Dispositionen
4. Rubrikerna
5. Textens olika delar
6. Styckena och sambanden
7. Meningarna
8. Orden och fraserna.

Klarspråkstestet finns tillgängligt på vår webbplats: www.sprakradet.se/klarsprak.
Det är fritt och gratis att använda.

Klarspråksarbetet går vidare

Vi har många uppgifter som väntar. En ny och stor uppgift är exempelvis, som jag nämnt ovan, att bedriva uppsökande verksamhet. Vi planerar att kontakta och besöka myndigheter; att exempelvis arrangera möten med ledningen för verk och myndigheter för att diskutera hur klarspråksarbetet kan förankras. Svaren på enkäten är en viktig källa härvidlag. En annan ny uppgift är att anordna seminarier med kontaktpersonerna på myndigheterna för att uppmuntra dem att dra igång klarspråksprojekt.

Webbsidorna www.sprakradet.se/klarsprak ger fortlöpande information om vårt arbete, liksom informationsbladet *Klarspråk. Bulletin från Språkrådet*.

Om arbetet fortsätter på ungefär samma sätt som förut, varför behövdes det då egentligen en språkmyndighet? Det nya är att Sverige nu har en språkpolitik med fyra fastslagna mål. För att kunna genomföra dessa mål, behövs myndighetsformen. Språkvården, som var spridd på en rad olika organ, behövde samordnas i en myndighet. En myndighet har också andra möjligheter, större legitimitet och tyngd att genomföra språkpolitiken än en förening, som Svenska språknämnden var.

Vad innebär den nya organisationsformen för klarspråksarbetet? Klarspråksarbetet bedrevs på sätt och vis redan i myndighetsform, Regeringskansliet. Klarspråksgruppens placering i Regeringskansliet var en bra position för att nå ut till myndigheterna; det gav status åt arbetet och vi fick stort genomslag för vårt budskap. Gruppen var dock inte en permanent inrättning utan en kommitté, vars förordnande förlängdes från år till år. Detta innebar en osäkerhet som försvårade långsiktig planering.

En väsentlig förbättring är att vi nu kan planera arbetet långsiktigt; klarspråksarbetet har permanentats i och med att det har inordnats i den nya språkmyndigheten. Möjligtvis kan man också säga att vi är mer jämspelta med andra myndigheter; att vi inte kommer med påbud uppifrån.

Klarspråk har blivit ett etablerat begrepp och det har fått genomslag hos myndigheterna; språk och språkfrågor är något som engagerar de flesta, även inom andra yrkesgrupper än språkvårdare.

Något som vi måste arbeta mer med är att få med chefer och ledningsgrupper i klarspråksarbetet – det är inte bara en fråga för eldsjälar, vilket det i stor utsträckning varit hittills. Vi måste också arbeta för att det inrättas fler tjänster för språkvårdsansvariga på myndigheterna. Klarspråksarbete är inte något man ska sköta vid sidan om sina ordinarie arbetsuppgifter.

Vi behöver också vidga vår målgrupp och i större utsträckning rikta oss till kommuner, landsting och andra offentliga organ. Hittills har statliga myndigheter varit vår främsta målgrupp.

Om det för klarspråksarbetet inneburit en förbättring att ha flyttat till Språkrådet är för tidigt att uttala sig om.

Kontaktuppgifter:

Språkrådet

Box 20057

104 60 Stockholm

tfn 00 46 8 442 42 00

direkt 00 46 8 442 42 12

E-post klarspråksfrågor: klarsprak@sprakradet.se

Här följer en lista över Klarspråksgruppens informationsmaterial

Klarspråk. Bulletin från Språkrådet

Bulletinen trycks i 4 000 exemplar i kvartalet och distribueras till cirka 3 500 prenumeranter på bland annat statliga myndigheter, kommuner och landsting.

Det är gratis att prenumerera på den. Den kan också laddas ner på våra webbsidor.

www.sprakradet.se/klarsprak

Klarspråk lönar sig – klarspråksarbete i kommuner, landsting och statliga myndigheter (DS 2006:10)

ISBN 91-38-22576-X

Kan beställas från Fritzes förlag: www.fritzes.se

E-post: order.fritzes@nj.se

Den kan också laddas ner på våra webbsidor. www.sprakradet.se/klarsprak

Klarspråk – för en vårdad, enkel och begriplig svenska (folder)

En kortfattad beskrivning av vad klarspråk är, av hur man kan arbeta med klarspråk och av varför det är viktigt att arbeta med klarspråk.

Kan beställas gratis från expedition@sprakradet.se eller laddas ner från våra webbsidor.

Texter för medborgarna – hur vet man om de är bra? (konferensrapport)

Häftet innehåller resuméer av föreläsningarna på Klarspråksgruppens konferens ”Texter för medborgarna – hur vet man om de är bra?” (2006).

Kan beställas gratis från expedition@sprakradet.se

Lathund för webbskribenter

En kortfattad beskrivning av vad man ska tänka på när man skriver för webben med många praktiska råd, länk- och litteraturtips samt en checklista (2004).

Kan beställas gratis från expedition@sprakradet.se